

*Збірник наукових праць затверджено постановою
Президії ВАК України 16 грудня 2009 р. № 1-05/6 перелік 4
(Бюлетень ВАК № 1, 2010 р.) та перереєстровано 12 травня 2015 р. № 528
як наукове фахове видання щодо публікації наукових
досліджень з галузі педагогічних наук. Засновник: Уманський
державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
Рєєстраційне свідчення: KB № 7095.*

Головний редактор: Мартинюк М. Т. – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

Члени редакційної ради:

Безлюдний О. І. – доктор педагогічних наук, професор, ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Заступник головного редактора: Браславська О. В. – доктор педагогічних наук, професор.

Відповідальний секретар: Кравцова І. В. – кандидат географічних наук.

Члени редколегії:

Авраменко О. Б. – доктор педагогічних наук, професор;

Гедзик А. М. – доктор педагогічних наук, професор;

Григоренко Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент;

Грїтченко А. Г. – доктор педагогічних наук, професор;

Заболотна О. А. – доктор педагогічних наук, професор;

Загоруйко Л. О. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Коберник О. М. – доктор педагогічних наук, професор;

Коваль В. О. – доктор педагогічних наук, професор;

Коляда Н. М. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочубей Т. Д. – доктор педагогічних наук, доцент;

Кузь В. Г. – доктор педагогічних наук, професор;

Пащенко Д. І. – доктор педагогічних наук, професор;

Рогальська-Яблонська І. П. – доктор педагогічних наук, професор;

Совгіра С. В. – доктор педагогічних наук, професор;

Тищенко Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент;

Ткачук С. І. – доктор педагогічних наук, професор;

Топузов О. М. – доктор педагогічних наук, професор.

Рекомендовано до друку Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 27 жовтня 2015 р.).

Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – В. 2. – 422 с.

До збірника входять статті, у яких розглядаються актуальні проблеми вдосконалення освітнього процесу середньої і вищої школи; окреслюються шляхи фахового зростання майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки; компетентнісний підхід до сучасної навчальної та виховної практики; висвітлюються результати наукових досліджень у галузі педагогічних наук. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Випуск 2

Умань – 2015

Шановні колеги!
Радий вітати Вас на сторінках Збірника наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини!

У цьому році виповнюється 85 років з дня заснування нашого університету, який був створений у серпні 1930 р. як Інститут соціального виховання у складі 4 факультетів. Навчання в інституті тривало три роки. Перший його набір становив 120 студентів, а навчальний процес забезпечували лише 17 викладачів. Через три роки він був реорганізований у Педагогічний інститут з чотирирічним терміном навчання.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 23 вересня 1967 року за багаторічну творчу працю інституту присвоєно ім'я вченого, поета і громадського діяча, Народного Комісара освіти України Павла Григоровича Тичини.

4 березня 1998 року Постановою Кабінету Міністрів України інститут було реорганізовано в Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Нині наш навчальний заклад має IV рівень акредитації. На 12 факультетах навчається понад 9 тисяч студентів з 24-х областей України, які здобувають освіту за усіма освітньо-кваліфікаційними рівнями з понад 30-ти ліцензованих напрямів підготовки на денній та заочній формах навчання. Професорсько-викладацький склад університету налічує близько 600 осіб. Студенти мають можливість пройти військову підготовку й отримати офіцерське звання. В університеті навчається 250 іноземних громадян за акредитованими напрямами.

Навчально-матеріальна база університету включає: 4 навчально-лабораторні корпуси, навчальні майстерні, два студентські гуртожитки, агробіостанцію, бібліотеку, читальні зали, 24 науково-дослідні лабораторії, 3 лінгфонні кабінети, дві студентські їдальні, дві актові зали, спортивний комплекс. Фонди університетської наукової бібліотеки складають близько 400 тисяч томів, щороку бібліотека здійснює передплату більше 300 назв методичних, наукових, фахових періодичних видань.

При університеті функціонує докторантура з 4 спеціальностей та аспірантура з 14 спеціальностей.

На базі університету створено навчально-науково-виробничий комплекс, до якого увійшли Корсунь-Шевченківське педагогічне училище ім. Т. Г. Шевченка, Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка, Уманська міська гімназія ім. І. Франка, Шевченківський спеціалізований ліцей-інтернат та СПТУ №36 м. Умані. У червні 2011 року на базі школи-інтернат м. Умані створено ліцей УДПУ.

У 2013 році за сприяння і підтримки Міністерства освіти і науки України та Черкаської обласної державної адміністрації засновано перший відокремлений структурний підрозділ університету – Канівський гуманітарний інститут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

1 січня 2014 року шляхом реорганізації Канівського училища культури і мистецтв Черкаської обласної ради створений другий відокремлений структурний підрозділ університету – Канівський коледж культури і мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Університет неодноразово був нагороджений дипломами Міністерства освіти і науки України: за підготовку висококваліфікованих кадрів (2003 р.), за інноваційний

розвиток освіти та впровадження сучасних освітніх технологій (2004 р.), за розвиток матеріально-технічної бази навчального закладу (2006 р.), за кращий дизайн виставкового стенду та реклами досягнень навчального закладу (2007 р.), за високі показники у рейтинговому конкурсі «Наукова та науково-технічна діяльність» (2013 р.).

У 2006 році за вагомі успіхи у підготовці педагогічних кадрів університет нагороджено Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України. За результатами Міжнародного Академічного рейтингу популярності та якості «Золота фортуна» університет отримав срібну медаль у номінації «За вагомий внесок у справу підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів для народної освіти України» та орден «За патріотизм» II ступеня.

У 2012 році за багаторічну інноваційну педагогічну діяльність з модернізації освіти університет удостоєний Почесного звання «Лідер національної освіти».

Протягом 2012–2013 навчального року на міжнародних виставках університет тричі отримав Гран-прі у номінаціях «Профорієнтаційна робота серед молоді», «Лідер наукової та науково-технічної діяльності», «Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки», а також Сертифікат «Якість наукових публікацій» за показниками міжнародної наукометричної бази даних Scopus.

У 2013 році університет виборов I місце у категорії «Вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації» за підсумками Всеукраїнського огляду-конкурсу стану умов і охорони праці в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України.

У 2014 році Уманський державний педагогічний університет увійшов у ТОП–10 кращих вищих центрального регіону України. Цього року університет був неодноразово нагороджений за успіхи у навчальній, науковій та виховній діяльності: V Національна виставка-презентація «Інноватика в сучасній освіті» (22–24 жовтня 2014 р.) – диплом лауреата конкурсу I ступеня в номінації «Упровадження інновацій у презентацію діяльності вищого навчального закладу в інтернет-просторі»; на Міжнародній виставці закордонних навчальних закладів «Education abroad» (16–17 листопада 2014 р.) університет удостоєний Гран-прі в номінації «Компетентнісний підхід в освітній діяльності вищої школи»; на V Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2014» – Гран-Прі «Лідер вищої освіти України», а також Сертифікат «Якість наукових публікацій» за показниками міжнародної наукометричної бази даних Scopus та диплом Оргкомітету виставки за презентацію досягнень в інноваційній модернізації національної освіти; на XXV Міжнародній спеціалізованій виставці «Освіта та кар'єра – 2014» університет отримав Гран-прі у номінації «Досягнення у працевлаштуванні випускників вищого навчального закладу».

На Сьомій міжнародній виставці «Інноватика в сучасній освіті» (22–24 жовтня 2015 р.) Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини одержав Диплом лауреата конкурсу I ступеня у номінації «Науково-методичний та організаційний супровід упровадження інноваційних підходів в систему екологічної освіти».

За результатами першого рейтингування наукової групи Webometrics 2015 року наш університет посідає 19 місце серед вищих навчальних закладів України. У рейтингу європейських вишів Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини на 257 сходинці серед усіх ВНЗ Центральної і Східної Європи.

У рейтингу ЮНЕСКО «ТОП-200 Україна» університет стабільно входить у 200 найкращих ВНЗ України.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини є центром духовності, науки, культури в регіоні. Він успішно готує фахівців для національної школи та зарубіжжя. Водночас Університет – це джерело невмирущого національного духу. Тут утверджуються цінності свободи та демократії, моральності й творчості, вірності своїм учителям; тут формується університетське середовище, у якому особистий приклад професора-вчителя формує у студента почуття національної гідності та громадянської відповідальності.

ЗМІСТ

Агаркова Наталія Вплив передових громадських діячів на розвиток початкової ланки освіти у Східноукраїнському регіоні (друга половина XIX – початок XX ст.)	9
Белкіна Світлана Методичний супровід формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів-машинобудівників у процесі викладання хімії	16
Бикова Вікторія Щодо проблеми конкурентоздатності фахівців	27
Білецька Ірина Застосування студентами навчальних стратегій під час вивчення теоретичних дисциплін іноземної мови	34
Білокопитов Василь Процес забезпечення якості вищої освіти: підготовчо-експериментальний етап становлення	41
Бойван Олеся Формування гуманних стосунків у студентських групах на виховних годинах засобами інформаційно-комунікаційних технологій	49
Бойченко Валентина Роль знання у формуванні педагогічного мислення майбутніх учителів	57
Вовк Оксана Сучасні підходи до організації позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів	64
Волошина Ганна, Волошин Петро, Роєнко Людмила Термінологічна підготовка учителя початкової школи	72
Воробйова Алла Практичні механізми продукування етично дієвого риторичного дискурсу на уроках мови в основній школі	79

Гелета Олена Суть та особливості формування особистості у концепції християнських духовно-моральних цінностей	88
Горда Ірина Шляхи формування у студентів мотивації до проведення моніторингу навчальних досягнень з математики	95
Грітченко Анатолій, Іщенко Людмила Педагогічна категорія «творча індивідуальність особистості»	104
Дика Наталія Якість засвоєння лінгвістичних понять учнями старшої школи – передумова формування сучасної мовної особистості	112
Дроздова Ірина Взаємозв'язок формування мовної особистості студента ВНЗ нефілологічного профілю з розвитком професійного мовлення	120
Душечкіна Наталія Критерії сформованості екологічного світогляду студентів-економістів	128
Жакоміна Наталя Як навчити учнів шести років швидко читати: з досвіду роботи	137
Зброй Валентина Використання сучасних педагогічних технологій при вивченні курсу «Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку»	144
Іювенко Лариса Осмилення понять «герой», «героїзм» у філософській думці	150
Казанцева Лариса Навчання дітей дошкільного віку діалогу на комунікативній основі	158
Коваль Інна Стан професійної підготовки студентів педагогічного коледжу в аспекті їх правового виховання	168

Ковтун Олена Комунікативні якості мовлення у структурі позитивного вербального іміджу студента ВНЗ	176
Козир Маргарита Формування аргументаційних умінь учнів 5–7 класів у процесі інформаційно-комунікаційної діяльності: психолого-педагогічний аспект	184
Компаній Олена Навчання переказу тексту в 1 класі на уроках української мови	192
Король Тетяна Структура комунікативно спрямованого тестового завдання з читання англomовної фахової літератури	199
Кравцова Надія Чиказька експериментальна школа-лабораторія Джона Дьюї як феномен освітньої практики США доби прискореної індустріалізації	206
Криловець Микола, Браславська Оксана До ювілею вченого-методиста	217
Лещенко Геннадій Саморегуляція як механізм формування професійної надійності майбутніх фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті	224
Личук Альона Професійна ідентичність майбутніх авіадиспетчерів як психолого-педагогічна проблема	234
Луценко Олена Психолого-педагогічні проблеми формування мотивації учбової діяльності	242
Марченко Ольга Формування акме-особистості майбутнього військового фахівця в освітньому середовищі вищого військового навчального закладу	253
Маслюк Катерина Діагностика культури особистісного самовизначення студентів у процесі формувального експерименту	262

Минітенко Вікторія Моделювання мовної особистості на засадах енергетичного підходу	270
Мосьян Наталя Англomовна вища освіта в Європейському Союзі	276
Назаренко Надія Вивчення літератури в контексті культури	283
Немцева Наталія Гуманістичний підхід до виховного процесу та аспекти виховної системи ВНЗ	289
Новаківська Людмила Вплив ідей О. Потебні на викладання літератури в др. пол. XIX – на поч. XX ст.	296
Огринчук Олександра Рольова гра як засіб оптимізації і стимуляції процесу навчання української мови як іноземної	301
Осадченко Інна Психодидактичні особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами сучасних технологій навчання	308
Паладьєва Алла Проблема викладання латинської мови на факультетах філології у вищій школі	317
Перхайло Неля Роль професійного портфоліо у фаховій підготовці та становленні студентів	322
Піскурська Ганна Комплекс вправ з розвитку професійної плюрилінгвальної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності	328
Рева Тетяна Стан і перспективи удосконалення навчання хімії студентів фармацевтичного факультету національного медичного університету імені О. О. Богомольця	335

Самойлов Анатолій Інтеграція групових та індивідуальних форм впливу на підлітків у процесі педагогічної профілактики девіантної поведінки	343
Сасюк Зоя Особливості застосування методу розрізів в процесі навчання студентів інженерній графіці	352
Середа Наталя Розвиваємо зв'язне мовлення в учнів початкових класів на уроках української мови: із досвіду роботи	358
Сі Даофен Структурні особливості співацького навчання студентів інститутів мистецтв з використанням інноваційних технологій	365
Федорченко Тетяна Вплив стану здоров'я дітей старшого дошкільного віку на їх поведінкові прояви	371
Христенко Ольга Використання гендерно збалансованого матеріалу під час викладання історії України	378
Цзян Лібін Структура суб'єктно-творчої активності студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів	387
Чжау Лі Поняття «інтерпретаторська компетентність» у сучасному музично-педагогічному дискурсі	393
Шарата Наталія До питання організаційної структури управління інноваційно-педагогічною діяльністю у ВНЗ	401
Щербакова Олена Духовний потенціал ціннісно зорієнтованої риторики у формуванні риторичного ідеалу сьогодення: сутність і завдання	414

УДК 372.4.(09)(477)

Наталія Азаркова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ВПЛИВ ПЕРЕДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ НА РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ У СХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Встановлено, що проблема навчання в початкових школах другої половини ХІХ – початку ХХ ст. висвітлювалася в історико-педагогічних джерелах від дореволюційного періоду до теперішнього часу. Визначено, що передова педагогічна громадськість наполягала на посиленні загальноосвітності школи, метою якої повинно бути не «утвердження в народі релігійних та моральних уявлень і розповсюдження початкових корисних знань», а всебічний розвиток особистості дитини, демократизація шкільного навчання, де вчителю має надаватися свобода вибору підручників і навчальних посібників.

Ключові слова: початкова школа, громадськість, підручники, система освіти України, Східноукраїнський регіон.

Установлено, что проблема обучения в начальных школах второй половины ХІХ – начала ХХ в. освещалась в историко-педагогических источниках от дореволюционного периода до настоящего времени. Определено, что передовая педагогическая общественность настаивала на усилении общеобразовательности школы, целью которой должно быть не «утверждение в народе религиозных и нравственных представлений и распространение первоначальных полезных знаний», а всестороннее развитие личности ребенка, демократизация школьного обучения, где учителю должен предоставляться свобода выбора учебников и учебных пособий.

Ключевые слова: начальная школа, общественность, учебники, система образования Украины, Восточноукраинский регион.

Found that the problem of learning in primary schools of the second half of ХІХ – early ХХ century was covered in historical-pedagogical sources from the revolutionary period to the present time. Determined that advanced educational community insisted on strengthening obsheobrazovatelnosti school, the purpose of which is not to be «the approval of the people's religious and moral views, and the initial dissemination of useful knowledge», and the full development of the child's personality, the democratization of schooling where the teacher

УДК 371.334

Маргарита Козир,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та історії педагогіки
Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ АРГУМЕНТАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ 5–7 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено поняття аргументації як першооснови інформаційно-комунікаційної діяльності учнів 5–7 класів на уроках української мови. Зроблено спробу теоретичного висвітлення психолого-педагогічних особливостей формування аргументаційних умінь – найголовнішого завдання вчителів-словесників, яке збігається із риторичною лінією сучасної програми з української мови. Проаналізовано останні дослідження й публікації з проблеми розвитку аргументаційних і дискусійних умінь як важливої передумови формування вмінь доводити. Наведено зразки практичних завдань з метою впровадження дискусії як елементу інтерактивного уроку в основній школі у системі безперервної освіти.

Ключові слова: аргументувати, аргументація, дискусія, дискутувати, диспут, дебати, переконливо презентувати власну думку, доводити або пояснювати висловлене, суперечка.

В статье раскрыто понятие аргументации как фундамента информационно-коммуникационной деятельности учащихся 5–7 классов на уроках украинского языка. Сделана попытка теоретического освещения психолого-педагогических особенностей формирования аргументационных умений – главной задачи учителей-словесников, которое совпадает с риторической линией современной программы по украинскому языку. Проанализированы последние исследования и публикации по проблеме развития аргументационных и дискуссионных умений как важной предпосылки формирования умений доказывать. Приведены образцы практических заданий с целью внедрения дискуссии как элемента интерактивного урока в основной школе в системе непрерывного образования.

Ключевые слова: аргументировать, аргументация, дискуссия, дискутировать, диспут, дебаты, убедительно презентовать собственное мнение, доказывать или объяснять высказанное, спор.

The article deals with the concept of argument as intellectual and communicative activity for pupils of 5–7 classes on the Ukrainian language lessons. Analyzed recent studies and publications on the issue of argumentation and discussion skills as an important precondition for developing abilities

proveless on Ukrainian language. The technology education in the debate - of controversial issues, promotes logical thinking, allows to determine its own position, forms skills up holding personal opinion, deepens knowledge of definite problem. In the process of argumentation skills as a prerequisite for development of skills teacher provenecessary to maximize the use of logical categories, perform various mental operations: analysis, synthesis, comparison, comparison, abstraction, specification, synthesis, systematization, etc. It is concluded that the ability to conduct a discussion, dialogue and mutual understanding in this process is determined by the skills and abilities of communicants to reach a higher level of communication in Primary school education in the system continuously.

Key words: argue, argument, debate, debate, debate, debate, convincingly present their own opinions, to prove or explain expressed dispute.

Постановка проблеми. Виступаючи суб'єктом навчальної діяльності, учень основної школи одночасно є суспільним інформаційним суб'єктом, носієм інформаційних знань, що дозволяє інтегрувати в суб'єктній характеристиці інформаційно-компетентного підлітка аксіологічний і когнітивний аспект формування мовної особистості. Когнітивний (пізнавальний) аспект розглядаємо як сукупність інформаційних і предметних, а в майбутньому – професійних знань. Детермінація підлітка відповідно поліморфічно розкриває його особистість як сукупність індивідуально-психологічних, поведінкових і комунікаційних якостей.

Аксіологічний компонент розглядається як здатність особистості дітей підліткового віку, а також учителів і педагогів включати ціннісні орієнтації, ціннісне ставлення, мотиви навчальної діяльності, найважливіші якості особистості, готовність до самоосвіти. Ціннісне ставлення виступає як процес управління освітнім процесом з метою формування мовної особистості учнів 5–7 класів.

Спираючись на Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), можна з упевненістю зауважувати, що навчити учнів аргументовано відстоювати власну думку – є одним із найголовніших завдань вчителів-словесників, яке збігається із риторичною лінією сучасної програми з української мови [2]. В усьому світі зростає кількість коледжів і університетів, керівництво яких, розуміючи вагомість вивчення курсу критичного мислення, пропонує своїм студентам даний курс. А компетентність у цій сфері на сьогодні є необхідною попередньою умовою для ефективного ведення справ у побутовому житті людини, для здобуття вищої освіти, а також для досягнення успіхів у світі, що спирається на конкурентоспроможність у будь-якій професійній діяльності. Перед сучасними філологами постає ще одне завдання: яким чином у шкільному курсі української мови пов'язати ораторське мистецтво, аргументацію та курс критичного мислення у процесі розвитку аргументаційних умінь, формування вмінь доводити? Адже рівень комунікаційно-мовленнєвої

підготовки учнів ЗНЗ, середніх спеціальних навчальних закладів, а також випускників ВНЗ є недостатнім: колишні випускники слабо володіють умінням аргументувати свої погляди, висувати, формулювати й доводити тезу, тобто будувати аргументаційні тексти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні розвідки в галузі методики викладання мови доводять, що урок-монолог узагалі нецікавий для учнів, під час його проведення постає багато проблем – з дисципліною, успішністю, стосунками з учителем. Цей факт пояснюється тим, що учень не відчуває себе суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, особистістю, яка прийшла до вчителя, щоб разом із ним долати своє незнання, природні чи набуті вади розвитку, зростати, дорослішати.

Досвід учителів-практиків засвідчує справедливості цього висновку. Найкращі педагоги сучасної школи будують навчання на ґрунті діалогічної взаємодії з учнями, яка забезпечує їм активну позицію у навчальному діалозі з учителем, дає змогу відчутти і виразити себе як особистість. Звичайно, технологія уроку-діалогу потребує від учителя високого рівня володіння розвиваючими методиками інтерактивного навчання, розвитку гуманістичної спрямованості його особистості, вміння сприймати, слухати, розуміти своїх учнів, прогнозувати їхній розвиток. Проте й педагогічна ефективність таких уроків справді значуща і очевидна. Ось деякі її показники: високий рівень мотивації навчання учнів; взаєморозуміння між учителем і учнями; високий рівень пізнавальної активності учнів, їхня думка розкута, вони не бояться помилитися під час дискусії; взаємна задоволеність учителя і учнів спільною працею на уроці.

Сьогодні важко уявити здійснення гуманітарного підходу до навчання без володіння промовою і, зокрема, без розуміння психологічних тенденцій необхідності дискутувати, вдало аргументувати, переконливо презентувати власний погляд, доводити або пояснювати висловлене. Із середини ХХ століття поняття аргументації стає важливим компонентом гуманітарного знання. Однак саме поняття аргументації протягом існування цього явища (незважаючи на незмінну його сутність) відчуває трансформацію і в даний час визначається неоднозначно. Існує кілька підходів та уявлень про аргументацію. Одні дослідники розглядають аргументацію як знаходження аргументів на етапі інтенції: аргументи розглядаються як важлива структурна частина міркування, що виводить із відомих положень нове (А. Волков, О. Мартинова, М. Панов та ін.) Інші вчені розглядають аргументацію як діяльність, мета якої «забезпечити прийняття адресатом змісту тверджень (теза аргументації)» (А. Баранов). При цьому автори робіт розводять поняття *аргументація* та *аргументи*, розглядаючи їх як матеріал для створення тексту (А. Івін, А. Нікіфоров, Г. Рузавін та ін.)

Існує уявлення про аргументацію як про висловлення своєї позиції в узагальненому формулюванні (аргументація в цьому випадку ототожнюється з тезою). Таке розуміння аргументації найчастіше можна зустріти у

пов'язаній мовній практиці. Якщо простежити траєкторію трансформації поняття аргументації, то в загальному вигляді вона може бути представлена так: аргументація = дія (Маріас Х.); міркування (Г. Брутян); процес – діяльність (А. Івін, Т. Ладиженська, Л. Перенчук) [3; 5].

Ураховуючи позиції різних напрямів у визначенні аргументації, а також той факт, що аргументація – це єдність логічного й комунікаційного компонентів, а також акцентуючи увагу на тому, що аргументація є діяльністю, процесом, в основі якого лежить завдання створення тексту або його фрагментів, ми визначаємо аргументацію так: *аргументація – інформаційно-комунікаційна діяльність (процес), заснована на виконанні комунікаційних дій щодо створення тексту або його фрагментів, спрямованих на пояснення, доведення того чи іншого погляду комуніканта.* Основу аргументації становлять причинно-наслідкові смислові відношення.

Метою аргументації є вплив на аудиторію і навіювання певних поглядів (І. Стернін, Т. Анісімова, Е. Гімпельсон та ін.) Однак терміни «вплив» та «навіювання», на наш погляд, програмують пасивну позицію аудиторії у процесі спілкування. Якщо ми хочемо виховати творчу особистість, здатну до гуманітарного мислення, то необхідний вплив (у даному випадку – педагогічний вплив) перевести на інший, якісно вищий рівень – педагогічну взаємодію. Саме аргументація, уміння аргументувати свої погляди і дії у різних ситуаціях педагогічного спілкування і становлять більшою мірою сутність педагогіки співробітництва.

І. Хоменко наголошує: поняття «аргументація» тісно пов'язане з поняттям «суперечка». Саме в ситуаціях суперечок найчастіше застосовують різні види аргументацій. Також авторка зазначає, що дискусія – це публічна суперечка, мета якої полягає у з'ясуванні й порівнянні різних поглядів, у знаходженні правильного рішення спірного питання. Безпосередня мета дискусії – це досягнення консенсусу між учасниками суперечки щодо проблеми, яка обговорюється. Визначальною ознакою диспуту, на думку І. Хоменко, є публічна суперечка, предметом – наукові або суспільно важливі питання. На відміну від дискусії, диспут не лише з'ясовує підстави, а й виявляє позиції сторін. Нерідко останнє в диспуті стає головним.

О. Фідря розрізняє диспути за дидактичною метою. Поряд із поняттям «диспут» автор активно використовує поняття «дебати». При цьому головною метою диспуту, на думку методиста, є обговорення, обмін думками, висвітлення своїх позицій з метою правильного розв'язання суперечливого питання, а метою дебатів є «неагресивний» виграш, переконання суперників. Дослідник визначає і головні особливості організації диспутів і дебатів [8, с. 2].

Спираючись на твердження таких дослідників, як Т. Струганець, М. Семиног, Т. Симоненкової, О. Глазової, які важливим моментом у процесі проведення дискусій на уроках української мови вважають стимулювання співпраці, наголошуємо на актуальності інтерактивного підходу, який полягає не тільки в умінні чітко, зрозуміло й змістовно викладати власні

думки, а й в умінні слухати й чути протилежні думки для того, щоб вносити свої зауваження у певний час відповідно до ситуації мовлення, бути активним учасником обговорення будь-якого проблемного питання.

Метою статті є розкриття поняття аргументації як першоосновної інформаційно-комунікаційної діяльності учнів 5–7 класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, дискусія має особливе значення у процесі підготовки випускників ЗНЗ до майбутньої професійної діяльності, тому що мовленнєва функція є найважливішою для будь-якого фахівця, як під час навчання у ВНЗ, так і в процесі будь-якої діяльності. Тому цей метод варто починати впроваджувати з початкової ланки системи безперервної освіти. Дискусія сприяє ефективному розвитку аргументаційних і дискусійних умінь за рахунок активного включення учнів до обговорення поставленої проблеми. При цьому власне процес навчання відбувається на моделях, прикладах, помилках інших учасників дискусії й базується на їх інтерактивній компетенції.

Різні види навчальної дискусії можна застосовувати під час дидактичної роботи з різними категоріями учнів. В. Оконь пропонує три види дискусії: «побіжна» (виникає стихійно під час розгляду й обговорення складних питань, які цікавлять більшість учнів); дискусія, спрямована на формування переконань; справжня навчальна дискусія (спеціально організовується для розгляду важливої дидактичної проблеми) [4, с. 117]. Деякі види дискусії стали самостійними методами навчання. Це, наприклад, круглий стіл, «мозкова атака» тощо.

Ми звертаємо увагу на те, що головну роль у забезпеченні ефективності дискусії відіграють правила її ведення: точне визначення навчальної проблеми, що підлягає обговоренню; докладне уявлення про методи, прийоми і способи її розв'язання; чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, які використовуватимуть учасники дискусії; обов'язкове обґрунтування власної позиції; можливість відкритого висловлювання своїх думок і шанобливе ставлення до опонентів і їхніх поглядів.

Викладені вище рекомендації впливають із такту дискусії, тобто з уміння педагога керувати її перебігом і своєчасно вносити відповідні корективи щодо змісту дискусії та її характеру. Наприклад, не можна очікувати позитивних змін у мисленні, емоційно-вольовій сфері та вчинках її учасників, коли педагог компрометує учнів або насміхається з тих, хто займає помилкові позиції. Під час дискусії має панувати атмосфера творчості, щирості, невимушеності, принципності й доброзичливості.

На наш погляд, саме розвиток аргументаційних і дискусійних умінь є важливою передумовою формування вмінь доводити на уроці української мови, побудова якого ґрунтується на діалогічній взаємодії вчителя з учнями (інтерактивній основі).

Нам близький підхід О. Пометун, яка пропонує технологію навчання у дискусії – важливий засіб пізнавальної діяльності в процесі навчання, бо дискусія є широким публічним обговоренням спірного питання. Дискусія

сприяє розвитку логічного мислення, надає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювання особистої думки, поглиблює знання з означеної проблеми. До таких методів відносять метод «Інтерв'ю», «Обери власну позицію», «Зміни позицію», «Дискусія», «Дебати», «Голосування» [6, с. 8].

У ході дискусії усі висловлювання мають стосуватися теми, що обговорюється; учитель має виправляти помилки і неточності, яких припускаються учні, та спонукати їх робити те саме; усі твердження учнів мають супроводжуватися аргументацією, обґрунтуванням, для чого вчитель ставить питання: «Які факти свідчать на користь твоєї думки?», «Як ти міркував, щоб дійти такого висновку?»

Варто наголосити, що з лінгводидактикою тісно пов'язана логіка – наука про закони й форми мислення. Цей зв'язок найяскравіше проявляється у процесі навчання мови, бо мова й мислення становлять єдність. У процесі розвитку аргументаційних умінь як передумови формування в учнів початкових класів умінь доводити вчителю-практику необхідно максимально використовувати логічні категорії, навчаючи дітей у ході дискусії здійснювати різні розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, абстрагування, конкретизацію, узагальнення, систематизацію тощо. Це дає можливість учням свідомо засвоювати мовний матеріал, розвивати логічне мислення.

Використовуючи дискусійні методи, пропонуємо застосовувати метод «Мозкова атака» (постановка інформаційних питань). Наприклад, для узагальнення поняття про прикметник як частину мови доцільно поставити таку систему запитань: яке лексичне значення має прикметник? якими морфологічними ознаками характеризується прикметник? яку синтаксичну роль може виконувати прикметник? на які питання відповідає прикметник? яка частина мови називається прикметником?

У ході дискусії разом з інформаційними пропонуємо використовувати проблемні питання з метою створення проблемної ситуації, розв'язання проблемних задач і завдань. Наприклад, поряд із проблемним запитанням «Чому у слові «полюють» неоднакова кількість звуків і букв?» можуть бути поставлені інформаційні запитання: «У якій позиції стоїть літера Ю, що позначає один звук?, два звуки?» «З якою метою вживається на письмі м'який знак?».

Зразки дидактичних завдань для учнів 5–7 класів

I. Поміркуйте: на основі яких ознак слова розподілені на групи?

Перша група: білка, димар, сонце, кошеня.

Друга група: вона, я, хто, таке.

Третя група: міцний, довга, корисне, блискучий.

Четверта група: малювати, читає, дивився, чекає.

Чи можна визначити приналежність поданих слів до певної частини мови лише за допомогою питання? Доведіть власну думку.

Стимулом для пошуків процесу формування вмінь доводити

можуть стати імпровізаційні завдання, використовувані нами протягом другого етапу експериментально-дослідного навчання. Водночас, щоб формувати вміння виступати спонтанно, можна запропонувати учням теми для імпровізації – відгуки на події в країні, школі, класі, наприклад:

1. *Що ви думаєте про своїх батьків? Чи можна їх назвати вашими друзями?*

2. *Які ваші враження після екскурсії на фабрику новорічних іграшок?*

3. *Чи цікаво пройшов на минулому тижні День Землі?*

Кожен виступ має тривати не більше 1–2 хвилин і містити мотивовану відповідь на запропоноване питання.

У процесі систематизації знань учнів про *прикметник* як частину мови було запропоновано виконати такі дискусійні запитання й вправи (метод «Мозкова атака», метод безперервної шкали думок):

II. – *Що ви очікуєте від вивчення теми «Прикметник»?*

– *Що нового ви хочете дізнатися?*

– *Навіщо нам потрібні відомості про прикметник як частину мови?*

III. *Визначте рід прикметників висока, тепле, красивий, величезне, сонячний.*

– *У який спосіб ви це зробили? З якими проблемами ви зіткнулися? Чи легко однозначно визначити рід останнього прикметника?*

– *Яких знань вам не вистачає?*

IV. *Поміркуйте. Уявіть, що в українській мові так само, як і в англійській, зникла ознака роду. Розкажіть, які б тоді зміни сталися в граматиці.*

Виконуючи такі завдання, учні краще засвоюють матеріал, у них розвивається логічне мислення, виробляються необхідні дискусійні та аргументаційні вміння, на їхній основі формується вміння доводити й аргументувати власну думку, розширюються пізнавальні можливості, а також збагачується лексичний запас мовлення школярів словами-термінами, найменуваннями термінологічного характеру (рис. 1).

БАГАТСТВО МОВИ

БАГАТСТВО МОВЛЕННЯ

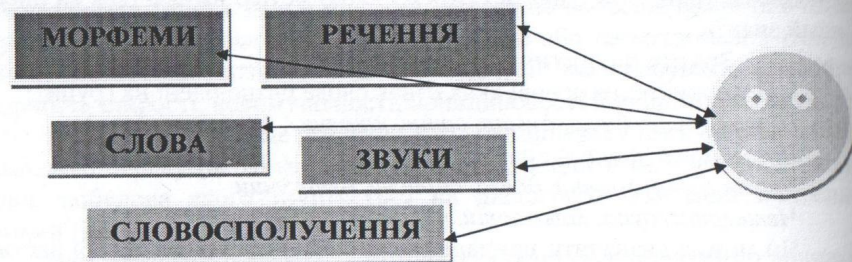

Рис.1 Збагачення лексичного запасу мовлення школярів

Висновки і перспективи. Участь у ситуаціях дискусійних обговорень, як зазначалося вище, передбачає розвиток аргументаційних і дискусійних умінь як передумови формування умінь доводити: володіння всіма видами монологічного мовлення (інформування, пояснення, уточнення, інструкція, ілюстрування, доповідь); участь у діалозі, бесіді, дискусії, вираження різноманітних комунікативних намірів (порада, співчуття, жаль, подив, нерозуміння); розуміння висловлювань наукового характеру, що стосуються вказаних вище ситуацій спілкування.

Ми дійшли висновків, що діалог на уроці – це вияв своєрідної філософії професійної діяльності вчителя, його поглядів на характер шкільного навчання, позицію педагога і позицію учнів при цьому. Узагальнимо головні тези, що орієнтують учителя на діалог з учнями: навчання – це специфічна форма спільної життєдіяльності вчителя і учнів, яка має будуватися на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах, які забезпечили б їм можливість встановлення добрих, суто людських взаємин розуміння одне одного, взаємоповаги; варто довіряти учневі, вірити в його здібності, у спроможність успішно навчатися; шкільне викладання має будуватися не як безпосередній однобічний вплив учителя на учнів (пряме транслявання знань), а як обмін учителя з учнями особистісним сенсом; навчання на уроках слід організовувати як спільну діяльність учителя з учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусенко П. І., Явір В. В. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови: Посібник для вчителя. – К.: Освіта, 1992. – 128 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Постанова Кабінету Міністрів України. – 23 листопада 2011 р. № 1392 – zakon2.rada.gov.ua
3. Ладыженская Т. А. Школьная риторика. 5–7 классы. Методические рекомендации. / Под ред. Ладыженской Т. А. – М., 2001. – 128 с.
4. Оконь В. О. Введение в общую дидактику / Пер. с польск. – М.: Высш. школа, 1990. – 382 с.
5. Перенчук Л. В. Вектори особистісно-орієнтованого уроку // Українська мова й література. – 2007. – № 1. – С. 25–32.
6. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ.пед. фак. / О. Я. Савченко. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
8. Фідря О. Г. Організація вчителем виконавчо-діяльнісного етапу навчально-пізнавальної діяльності // Історія та правознавство. – 2006. – № 14. – С. 2–9.